

pentru a ierarhiza membrii Cercului... Așii grupării sunt Radu Stanca, I. Negoieșcu, Șt. Aug. Doinaș și Cornel Regman. Ei sunt supraviețuitorii certurilor, peregrinărilor, divergențelor diverse. Rigile sunt Eugen Todoran, Toma Ralet (Wolf von Aichelburg), Umberto Cianciolo. Damele grupului sunt H. Jacquier, P. Kernbach, E. Cianciolo (Eta Boeriu de mai târziu), V. Gui. Al patrulea grup e al Valeților. Ei sunt Deliu Petroiu, Ioanichie Olteanu, I.D. Sârbu, N.D. Pârvu. E de comentat felul în care cei patru sunt, într-o anumită perioadă, alături de lideri — alături de Radu Stanca, I. Negoieșcu sau Doinaș?²

Ce s-ar mai putea spune despre Valeți? În 1946 ei ar avea o poziție destul de... înaintată. Au origine socială sănătoasă. Valeții trăiesc în imediata apropiere a așilor. Ei sunt cei pragmatici, ei sunt cei care împlinesc muncile zilnice. Ei propun „alte alianțe“, dar nu în numele vreunei infidelități majore.

Tabloul transcris de Petre Poantă (și, ceva mai târziu, de revista „Apostrof“, Nr. 7–8/2003) nu-i decât o glumă. Dar face parte dintre documentele grupului doar pentru un moment: listele se schimbă foarte repede, după cum se adună sau se despart comenșii, sau întârzie fericii epistolieri. „La un moment dat — observă Petre Poantă — nu mai mizează (Negoieșcu, n.n.) decât pe Radu Stanca, Cornel Regman, Deliu Petroiu și Radu Enescu, acesta din urmă drept reprezentantul a ceea ce ar fi trebuit să fie noua generație cerchistă.“

Dacă mai observăm că în respectivul tablou Victor Iancu este așezat abia în rândul șeptarilor, că Romeo Dăscălescu (cel care își scrisese, într-o revistă de extremă dreaptă, demisia dintre cerchiștii semnatori ai scrisorii către Lovinescu) între nouari nu ne putem împiedica să vorbim despre frivolitatea clasamentelor. Vocația ludică sau micile invidii ale așilor guvernează pasiunea ierarhiilor, a înlocuirilor sau a excluderilor.

3. Vecinătăți: I.D. Sârbu, Radu Stanca

„V-a apropiat de cei doi (I.D. Sârbu, Radu Stanca, n.n.) și pasiunea comună pentru teatru, pentru actorie?“ îl întreabă un reporter³ pe Deliu Peroiu. „Evident că și asta a contribuit la prietenia noastră! Îndeosebi teatrul! Asta, uite, e o chestiune de care nu m-a întrebat nimeni: pe lângă teatrul lui L. Rusu, în '44-'45, când de fapt s-a copt Cercul literar în formula aceea, cu Radu Stanca am inițiat și un teatru al Cercului.“

Nimeni n-a îndrăznit să-l judece pe Deliu Petroiu ca om de teatru: și totuși, el a fost, o perioadă, apropiatul, mâna dreaptă, a doi importanți oameni de teatru! Sau cum se mărturisește, în continuarea aceluiași interviu, Deliu Petroiu:

„Pentru că aveam proprie o concepție despre ceea ce trebuie să fie teatrul, și anume, pentru că în epoca noastră excista, fie o prioritate dată regizorului, fie actorului, noi voiam să accentuăm latura literară, așadar prioritate textului, și chiar un anumit teatru poetic, pe care Radu l-a și făcut după aceea.“

L-a făcut, dar cu secundant despre care nu s-a vorbit deloc. Mărturisește împlicinatul:

„Și am început repetițiile la *Capriciile Marianeii*, pe care au început s-o traducă ei, Negoîtescu și Radu Stanca. Dar eu eram cel care făcuse un an de franceză serioasă, când am trecut de la filologie clasică la filologie modernă, mă axasem pe franceză și pe italiană. Ei bine, când am citit traducerea, m-am înspăimântat...“

În relația oamenilor de teatru Radu Stanca–Deliu Petroiu viitorul mare poet Doinaș este suflerul:

„Îl ascultam (pe Radu Stranca, n.n.), în pauzele lungi de la seminariile de estetică, când se punea și spunea monoloage lungi, cu tot ceea ce face farmecul unui artist ... (...) și toate acestea au fost pentru mine și pentru Doinaș minunate, pentru că și el a fost angrenat în teatrul acela, chiar dacă el era suflerul. (s.n.)/Era și Eta Boeriu, Caranica, pe atunci. După aceea am jucat cu Eta o piesă în cadrul seminarului italian, și la Institutul italian, o piesă de Pirandello... (...) De aceea, Radu Stanca, în momentul când eu am rămas așa, al nimănu, spunea: «vino la Sibiu, vom face teatru împreună!», pentru că mă verificasem înainte, scriam, făceam traduceri.“

L-au abandonat prietenii pe Deliu Petroiu?

„Am făcut și traducerea lui J. Giraudoux, *La guerre de Troie n'aura pas lieu*, nu se putea publica atunci, și, când s-a putut publica, ei, prietenii mei, au uitat că eu am în manuscris traducerea și au lăsat să traducă altcineva, din București. Când am spus că-s multe lucruri care nu-s corecte, Negoîtescu mi-a spus: «Lasă, lasă și tu acum, că e prieten de-al nostru!» Așa-i lumea, așa-s oamenii. Așa că am lăsat-o.“

E pentru prima oară când Deliu Petroiu se plânge de prietenii săi. Fiindcă am putea scrie că trăsătura cea mai importantă a lui Deliu Petroiu rămâne fidelitatea: față de grup, față de prieteni, față de norma morală. El ilustrează nu doar o vocație literar-artistică, cât — spre deosebire de ceilalți — una morală.

Romanul epistolar I.D. Sârbu–Deliu Petroiu, ca și romanul epistolar Victor Iancu–Aurel Buteanu, nu-și păstrează obsesiile doar în cerul înalt al creației. Autorii sunt preocupați de cele mai banale probleme ale zilei de mâine: de **supraviețuire**. Toată corespondența dintre cei doi este dominată de „arta de a supraviețui.“ Cum se rezistă sub interminabilul asediu al neșanseii? Cum începe autodistrugerea?

Corespondența Radu Stanca–I. Negoïtescu e dominată de iluzia că, într-un moment sau altul, proiectul lor va învinge. Euforionismul va schimba fața culturii române, demersul lor va avea consecințe importante în reorientarea românismului. E un discurs ce aparține unor personalități ale elitei tinere.

Nici corespondența I.D. Sârbu–Deliu Petroiu nu-i lipsită de iluzii. Din când în când I.D. Sârbu se inflamează și evocă un proiect literar. Sau unul studentesc. Sau chiar unul cerchist. Flăcările sunt însă mici, entuziasmul ponderat, exaltarea — când este — e departe de cea trăită de I. Negoïtescu. Aici domină agresiunea prezentului, cu întrebări insurmontabile: cum se obține o bursă, cum se obține o subvenție necesară continuării studiilor. Alcoolismul (ei sunt fragili, ei suportă greu starea de asediu), neurastenia reclamă apelul la medici — retrageri într-un sanatoriu, și nu într-o bibliotecă. Prioritățile se schimbă, alianțele dramatice se înmulțesc. La Cluj, medicii propun soluții mântuitoare. Doar Dan Arhur, Iencica, Boeriu sunt, într-un moment sau altul al crizei, cei care îi pot salva pe tinerii cărturari din maladiile incontroabile ale sufletului.

Desigur, întoarcerile acasă (în spațiul protector al lui acasă) asigură și ele un minimum necesar supraviețuirii. Documente ale unui timp și ale unei vârste, scrisorile lui I.D. Sârbu mărturisesc încercările unor tineri ai anilor '40 de a-și găsi locul în lume. De a-și stabili un domiciliu, de a-și întemeia o familie. Dar mai poți supraviețui în țara ocupată, tu, un tânăr cărturar? Sau: cum poți supraviețui atunci când ești mereu marginalizat, suspectat, urmărit? La 30 de ani lecțiile de supraviețuire pe care I.D. Sârbu le dă tânărului său prieten au consecințe dezastruoase. Toate se fac praf, unele după altele: iubiri, cultură, relații intelectuale. Urmează închisoarea — apoi scrisoarea trimisă „la ieșire“. E dominată de resemnare. Vine altă epistolă, care îl anunță că toate s-au încheiat.

Desigur, mai există scrisorile lui Radu Stanca sau I. Negoïtescu, pe care le-am reprodus în I.D. Sârbu, **Iarna bolnavă de cancer**. Ele ar fi legate de alte terapii și de alte formule ale relației cerchiste.

● În **Postfața** la volumul **Ovidiu la Tomis, Versuri din exil**, Ed. Scrisul Românesc, 1998, Ștefan Aug. Doinaș scrie:

„... ne-am dat seama că singurul lucru care-i rămâne demnității noastre culturale era exilul interior, adică refuzul de a mai face literatură în condițiile în care regimul comunizant și pe urmă comunist se dovedea un adevărat tiran al valorilor autentice./ Am luat hotărârea să ne împărțiem care încotro. Eu am devenit profesor de limba română timp de șapte ani, la Caporal Alexa, Hălmașiu și Gurahonț, trei localități din județul Arad. Radu Stanca rămăsese — singurul⁴ — la Sibiu, unde avea să devină actor, regizor și director de teatru încercând, de altfel cu succes, să-și scrie opera de dramaturgie. I. Negoșescu, rămas într-un Cluj deosebit de ostil lui... a ajuns secretar de școală secundară, apoi coleg cu L. Blaga, în calitate de bibliotecar la o filială clujeană a Bibliotecii Academiei Române. Va fi perioada în care marele poet va lucra la traducerea lui Faust. Cornel Regman și Eugen Todoran au intrat în învățământul secundar... Deliu Petroiu a devenit profesor la liceul la care absolvisem amândoi studiile secundare în Arad, apoi s-a mutat la Tmișoara...“

Un schimb de scrisori cu cel care lansase „cronica artelor minore“ poate ilustra rolul pe care Deliu Petroiu îl avea în cadrul Cercului — statutul pe care i-l asigurau echilibrul, competența, lipsa ambițiilor excesive:

Sibiu, 7 februarie 1947

Dragă Deliu,

Mi-a făcut mare bucurie scrisoarea ta. Ți pierdusem cu desăvârșire urma și nu mai știam încotro să apuc ca să te regălesc...

Întii, s-ar cuveni să-ți împărtășesc motivele pentru care am avut cunoscuta atitudine în privința revistei. Nici că se putea o gafă mai perfect făcută și la un moment mai prielnic decât acesta. (Cei trei: Negoșescu, Regman, Doinaș, n.n.) Acum, când întreaga țară și-a precizat orientarea, când spartul târgului e un fapt ce nu mai poate fi ținut sub obroc, băieții noștri, amăgiți de un demon literar blestemat, au iscălit un act care cuprindea însăși sentința de moarte a Cercului. După ce, ani întregi, am făcut profesiunile de credință, pe care le-am făcut, așadar, de dragul unei reviste, renunțarea la tot ce a constituit corpul doctrinar al Cercului. În definitiv, abtierea după publicat trebuia să-și găsească o supapă mult mai onorabilă. De când invită Fundațiile pe cerchiști să colaboreze cu ele. N-aveau decât s-o facă, dacă pasiunea pentru publicat le dădea un ghes atît de precipitat și dacă nu-și puteau ține în ei inspirațiile! Când mă gîndesc ce ar fi putut însemna Cercul în haosul intelectualității românești actuale, în spectacolul de

lașități neîntrerupte pe care lumea noastră artistică îl oferă zilnic, mă întristez amar-nic că nici unul dintre cei de la Cluj nu și-a dat seama că rostul Cercului nu e decît rezistența eroică pe principii morale, în apărarea cu orice preț a bunurilor spirituale ale acestui neam, de care prea mulți își bat joc.

Evident, reacțiunea mea n-a fost fără urmări. Negoșescu a făcut din rezerva mea o chestiune de relații de prietenie, de-a dreptul. Ceilalți, probabil, sunt mîhniți că am împiedicat apariția revistei...

Mă bucură că tu ai rămas același. Cu orice preț trebuie să rămînem, în vremurile acestea, aceiași! Cei care vor izbuti să iasă întregi din cataclismul actual vor fi, cu adevărat, făclii de regenerare, morală și spirituală, a vremurilor de mîine! Mă opresc la timp, ca să nu cad în retorisme. Cotruș îți va fi împărtășit punctul înaintat în care mă găsesc, așa că nu are rost să ți-l repet și eu...

Ai rămas același! Chiar și cu vechile tale metehne, dintre care cea dintîi o constituie sîcîitoarele complexe de inferioritate. (...) Omule, pricepe, o dată pentru totdeauna, că ești băiat de talent și că ești făcut să scrii! Sfîrșește o dată cu toate inhibițiile acestea romanticoase și pune-te serios pe lucru! Ce Dumnezeu! Ești azi-mîine om bătrîn! (...)

Dezastrul tău financiar are un frate geamăn într-al meu. Mă zbat, împreună cu întreaga familie, în el. Despre bolile mele nu-ți mai scriu. Despre proiecte și preocupări, rîndul viitor!

Te îmbrățișez, Radu Stanca.

Dragă Radule,

Mulțumită scrisorii tale și celei a lui Nego, făcute amîndouă în aceeași zi, cunosc acum contrariile rămase nearmonizate în colociul vostru de la Sibiu, ce va rămîne odată în istoria intimă a Cercului — luminoasă ori întunecată, depinde de ce ochi sau poate, de ochelari. Și, deși „lucruri care aparțin acum trecutului“, cele de acolo suportă, cred, un epilog aici.

Stau confuz — ca sultanul din poveste — între dreptatea ta și dreptatea lui, după ce le-am iscălit pe amîndouă și gata să dau dreptate și celui ce ar remarcă inadvertența. Poziția ta are fără îndoială înălțime și noblețe, și tot ceea ce a rămas nealterat din eroismul meu de la 19 ani aspiră la ea. Păstrez încă amintirea baricadei și n-am uitat nici amara plăcere pe care ți-o dă rezistența fără speranță. Așadar, cu toate că n-aș miza pe toate cărțile tale (nu cred, de pildă, în „spartul tîrgului“ și nici într-o „regenerare morală a vremurilor de mîine“ — poate de poimîine) laud atitudinea ta, și după cum ai bănuț, o îmbrățișez.

Nu pot uita, pe de altă parte, că alături de N., înspăimântați de procesul de descompunere al Cercului, am fost unul din cei care am sprijinit dintru-nceput ideea unei prudente schimbări de macaz, care să ne scoată de pe linia dosnică unde ne aștepta penibilul deces prin inactivitate. Dacă ai fi găsit halul în care ne găseam, ca un cârd de albatroși compromiși, împunși de musca tse-tse, te-ar fi cuprins poate și pe tine și pe noi, gândul unui leac radical. (s.n., C.U.) N-am găsit atunci altul, decât ca inculându-ne o contra otravă să pornim pe muche de cuțit între supraviețuire și moarte, visînd o nouă decolare. Nu ignoram primejdia, ci socoteam că pînă la urmă o vom depăși...(...)

Cunoșteam prea bine (și cunoști prea bine și tu) acel demon al indolenței ce chiniește bietele suflete cerchiste pentru a ne da seama, că în lipsa prelungită a fermentului coagulator atît de drag tuturor, numai o revistă ar fi fost în stare să ne ferească talantul fiecăruia de la rugină și prăpăd. Ceea ce se punea atunci în discuție nu era, cred, o pasiune adolescentină pentru publicat, ci însăși ființa Cercului ca formație activă și creatoare. (...) Mesagiile tale indirecte și mai apoi scrisoarea ta m-au ajutat să mă proptesc pe picioare și să nu mă mișc, chiar cu riscul de a înțepeți pe loc. Dacă e ceva bun în mine, în noi, va trebui să răsară și să crească din propria noastră ființă, fără îngrășăminte artificiale, la căldura unor principii eterne, nu în radiațiile silit ale unui surogat de... soare. Dacă nu, nici o putere muritoare nu ne-ar putea trece prin contrabandă în nemurire.

Te îmbrățișez, Deliu Petroiu.

În prefața la volumul de corespondență a lui I.D. Sârbu, **Iarnă bolnavă de cancer**, evocam scrisorile (pierdute, regăsite) către profesoara Maria Cecan. Am rugată-o pe doamna Cecan să scrie despre prietenia dintre ea și prozator. După un moment de reținere, doamna profesoară ne-a transmis următorul text și ne-a încredințat o scrisoare primită de la I.D. Sârbu:

„Pe I.D. Sârbu l-am cunoscut în 1943, când Cercul literar, împreună cu alți actori, au venit la Timișoara. Aici eram și noi, cei despărțiți de ei: Facultatea de Științe, Artă Dramatică și Agronomie. Teatrul a fost plin, și piesa a avut mare succes.

Am citit piesa (Heidelbergul de altădată, n.n.) și am văzut-o jucată de colegii noștri. Cum să nu facă impresie intrarea pe scenă a corporațiilor

studentești, toți tineri, înalți, frumoși, cu șepcile roșii ale studenților mediciniști?

Sau între acte, versurile puse pe muzică, în ritmul cărora se mișcau, în pas de vals, băieți și fete suave, în rochii lungi, rupând petale de margarete: mă iubește, nu mă iubește?

Și așa, sosind ei în Timișoara, Ionel Oană (pe care îl cunoșteam de la concursurile Tinerimii Române) a venit să mă caute la cămin. Dar nu singur, ci însoțit de Gary și de Negoïtescu care avea ochi așa de albaștri și de senini încât, mai târziu, i-am spus lui Gary: ce serafic e! Serafic? Homosexual! a replicat Gary. Într-o noapte a fugit după mine și l-am bătut.

Mai târziu, înțelept, Gary și-a regretat fapta.

A avut loc și o serată literară în aula Facultății de Mecanică.

În ultima seară, un domn galant i-a invitat pe cerchiștii conduși de Radu Stanca la o cină la Palace, iar ei ne-au invitat, pe Veturia Chirileanu și pe mine, ca reprezentante ale studentelor din cămin. Au fost prezenți Radu Stanca, Ion Negoïtescu, C. Regman, Radu Enescu, R. Dăscălescu, Todoran, I.D. Sârbu și I. Oană, Gary era singurul dintre ei cu armata făcută și singurul care a plecat pe front.

De pe front mi-a scris foarte multe cărți poștale. Era dornic de un pic de afecțiune.

Ultima dată m-am întâlnit cu el în 1947, la Arad. Venise la Deliu.

Cluj, 24 VI 1946

Dragă Mărioară,

Scrisoarea ta am primit-o la clinică. Am fost internat pentru câteva săptămîni din cauza unei destul de penibile afecțiuni mandibulare. Abia de câteva zile am ieșit.

Mă bucur că nu m-ai uitat! Îmi face bine uneori să cred că oamenii pe care îi întîlnesc rămîn în urmă nu numai cu senzații brutal-fizice, ci și cu amintiri susținute și tandre. N-aș vrea să exagerez, însă anul acesta, aici la Cluj, am suferit ca niciodată de singurătate. Sunt oarecum suprasaturat de mine însumi și criza asta care nu văd cum o voi rezolva pare a atinge limite tragice deja. Un amestec de inadaptare, cinism, inteligență și multă scîrbă socială. Sunt ca o măsea cariată care nu suferă nici o atingere: nici caldă, nici rece.

Amicii mei au alunecat în uitare și provincie. Nu le mai scriu nici lor. Nu pot să le mai spun nimic interesant și nici din partea lor nu mă aștept la ceva nou. Ne des-

compunem fiecare în parte: eu în elementele mele constitutive: lene, vis, câteva ambiții, și multă, foarte multă tristețe.

Cum spuneam, am ieșit abia alaltăieri din spital.

Puțin palid, puțin stingher. Mi-e dor să beau strașnic și să iubesc: deși știu că nici alcoolul, nici femeile nu-mi pot oferi nimic nou. Lumea a alunecat într-o stare de cronică meschinărie, cuvintele mari s-au umplut de mucigai, avânturile tinerești s-au relativizat pînă la grotesc. Sens: ce sens avem noi? Trăim (Iată-mă continuîndu-mi melancoliile mele din clinică) numai unei inerții biologice — într-un total divorț cu creierul și inima noastră. Ceea ce suntem, ceea ce-am vrea să fim, ceea ce ar trebui să fim: trei mari îndoieli.

Mă așteaptă la Universitate vestea (chiar azi: ora 12 a.m.: peste patru zile împlinesc 28 de ani) că numele meu figurează între cei comprimați. Știi ce înseamnă asta? Doi ani pierduți, din nou în mijlocul drumului, dezorientat. Oricum, ce e de făcut? Am fost cinstit, am fost eu însumi, mi-a fost rușine să-mi calc pe fărîma de bun simț moral, moștenit. Iată-mă dat afară, în stradă. Nu am nici un ban, nici o perspectivă. Azi mă voi îmbăta și voi căuta să-mi cheltuiesc otrava undeva. Dar mîine și după aceea ce va fi?

Nu mai am putere să lupt! Nu are rost și apoi nici nu văd bună încă o inutilă efortare. Lumea, pentru mine, a devenit inactuală și eu am căzut în afara ei, n-o mai înțeleg.

Rămîn trei soluții: plec capul, mă umilesc, scriu și mă las „reeducat“. În câteva luni revin în post;

— sau, plec la București și încerc să fac ziaristică

— sau, plec în Cehoslovacia și de acolo mai departe (am posibilități de a obține un pașaport pentru Praga)

— sau, mă sinucid solemn și tragic după ce voi scrie tuturor câteva scrisori patetice...

...

Gary

Note

1. Casa italianului ar trebui să fie de preambul la „literatura euphorionistă“ preconizată de Negoiteșcu/ Stanca. Putem detecta un șir lung de transferuri — echivalențe la baladescul propus de poezii grupului:

„Spre seară la poarta casei cernite bătu un străin. Supt la chip, cu veșmintele zdrențuite, el arăta ca după un drum lung și greu. Ceru adăpost și întrebă de doamna casei, pe care o cunoștea din vorbele stăpânului său Amedeo... Încunoștîințată, Fiameta îi ieși

înainte cu sufletul la gură. Omul se numea Filippo, venea de pe mare, scăpat ca prin minune dintr-un naufragiu: stăpânul său (cobori glasul) murise în valuri. Fiameta primi vestea fără să clintescă.“

2. În citatul număr din „Apostrof“ descoperim și **Legea nr. 1 Pentru constituirea forului suprem al cercului literar**: Noi, Ștefan Aug. Doinaș, I. Negoieșcu și Cornel Regman, / Văzând situația de fapt de genialitate sau talent, pe care, prin har sau perseverență, o deținem, / AM DECRETAT și decretăm... (...) Art. 1. Începând de azi, Forul suprem al CERCULUI LITERAR este constituit din poetul Ștefan Aug. Doinaș, criticul literar și romancierul I. Negoieșcu, criticul literar Corneliu Regman și poetul și dramaturgul Radu Stanca. Legea nr. 1 e dată în Cluj, 27 Februarie 1946. În tabelul înainte citat, **Decari** sunt R. Enescu, T. Bogdan, O. Sabin (Ovidiu Cotruș), I. Balea, **Nouari** ar fi R. Dascălescu, I. Oană, I.V. Spiridon, O. Drimba, **Octari**, Al.T. Țion, D. Constantinescu, P. Hossu, N. Balotă, **Șeptari**, S. Richter, M. Antioch, **V. Iancu** (s.n., C.U.), D. Sperantia.
3. **Deliu Petroiu 80**, interviu de Maria Nițu, în „Orient latin“, nr. 4/ 2002, p. 4.
4. Radu Stanca nu era chiar singur în Sibiu (mai era acolo și Victor Iancu), dar pe Victor Iancu cerchiștii îl uită mereu. Îl uită și „citorii“ documentelor cerchiste. În documentul din „Apostrof“ („Din arhiva — ludică — a Cercului Literar“) transcrierea șeptarilor e defectuoasă: **V. Iancu** (e drept, nu foarte ușor descifrabil) e transcris **V. Laren**.